

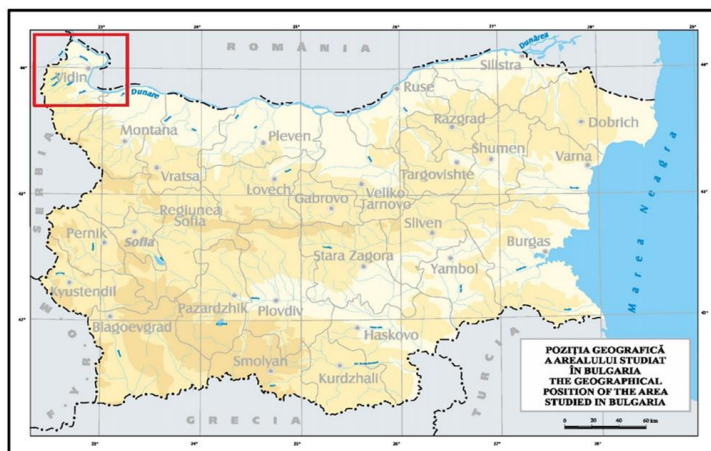
ROMÂNII DIN REGIUNEA VIDINULUI. ASPECTE ETNOLINGVISTICE*

MANUELA NEVACI, IRINA FLOAREA, EMIL ȚIRCOMNICU

Așa-numitul „Timoc bulgăresc” reprezintă zona de nord a obștinei Vidin, fiind cuprins în arealul delimitat de Dunăre, orașul Vidin, granița cu Serbia și șoseaua transversală care leagă orașele Vrška Cuka, Kula și Vidin. Peste Dunăre, regiunea se învecinează cu județele oltenesti, Mehedinți și Dolj, iar în Serbia, cu comunele Negotin (din districtul Bor) și Zaičear (din districtul Zaječar).

Regiunea aceasta a fost, de-a lungul timpului, în atenția cercetătorilor, lingviști și etnografi, aici viețuind, din vremuri vechi, vorbitori ai limbii române, al graiului oltenesc. Multă vreme regiunea s-a aflat în pașalâcul de Vidin, având administrare și pentru regiunile învecinate din nord-estul Serbiei, unde, de asemenea, există populație românească, vorbitoare a graiurilor oltenesc și bănățean.

În acest areal de nord al obștinei Vidin se aflau 30 de localități locuite preponderent cu populație de origine română. În orașul Vidin populația românofonă este în minoritate, dar ea se află în majoritate în orașul Bregovo, precum și în satele învecinate.

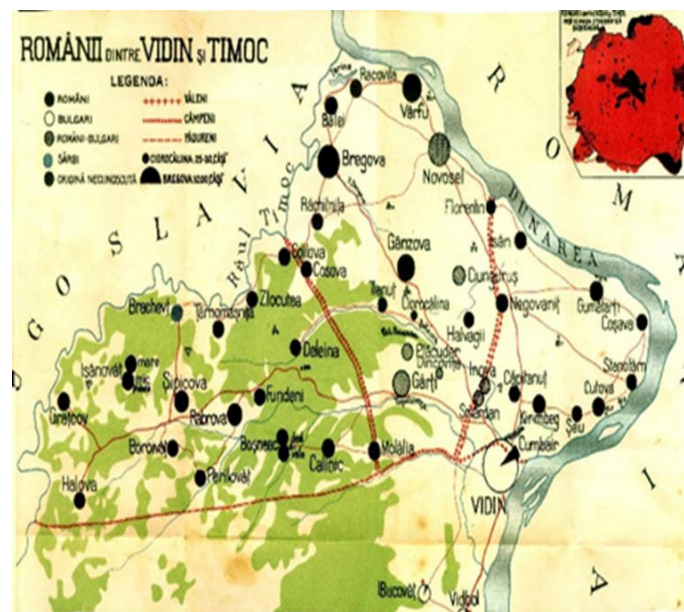

Atlasul etnografic român. Români din Bulgaria.

Volumul 1. *Timoc*, Emil Țircomnicu (coord.), Editura Monitorul Oficial, 2011, p. 17.

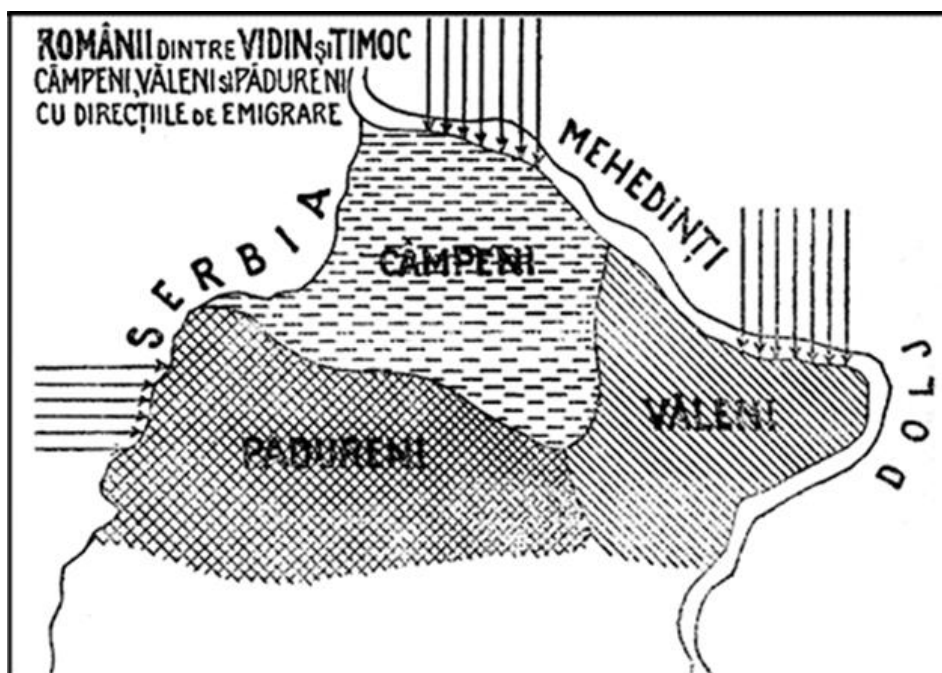
* The work presented in this paper was supported by the research grant from the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation CNCS = UEFISCDI, project no PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451

Din punct de vedere etnografic, populația din acest areal poate fi împărțită în trei zone, numele comunităților fiind date după caracteristicile geografice ale regiunii: *văleni*, *câmpeni* și *pădureni*. Această delimitare a fost realizată de Emanoil Bucuța, în cartea sa, *Românii dintre Vidin și Timoc*, apărută în anul 1923. Diferențierea celor trei grupuri de populație se poate observa și astăzi, în grai, port, obiceiuri, dar și în faptul că, cu cât ne deplasăm dintr-o regiune în alta, caracteristicile geografice se reflectă în ocupații și în arhitectura gospodăriilor. De altfel, Em. Bucuța arată și influențele pe care le-au suferit aceste populații de la cele învecinate, din județele oltenești Mehedinți și Dolj, dar și de la românii timoceni din Serbia.

Hărțile din lucrarea lui Em. Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc*, 1923.

Există informații istorice conform cărora românii timoceni din Bulgaria au putut trece ușor, de-a lungul timpului, peste Dunăre, stabilindu-se acolo unde traiul li s-a părut mai confortabil și unde aveau legături de rudenie. Locuitorii din satele de lângă Dunăre, din Bulgaria, afirmă că au rude în România, că bunicii sau străbunicii lor au venit din satele de peste Dunăre. A existat, așadar, o legătură permanentă între regiunea oltenească și cea a Vidinului. Populația locală a fost mereu, destul de numeroasă, pentru a asimila aceste persoane sau familii strămutate. Cu toate acestea, diferențele dintre sate sunt numeroase și evidente pentru cunoscători, Bucuța făcând legătura între cele trei grupuri de populație și curbele de nivel (altitudinea) la care se află localitățile.

O caracteristică a acestui spațiu care trebuie avută în vedere când analizăm mișcarea populației între localitățile din acest areal constă în faptul că din Vidin, orașul municipiu, pleacă radial drumuri către localitățile rurale, spre granița cu Serbia, comunicarea făcându-se în mare parte doar prin Vidin și zona sa ocolitoare, sau pe drumuri de pământ, transversale, peste dealuri. Acest lucru este valabil și astăzi, dar trebuie să ne gândim la faptul că, în trecut, deplasările între localități s-au desfășurat greu, ceea ce a făcut să se păstreze unele caracteristici lingvistice, etnografice și folclorice în sate și în cadrul celor trei grupuri de *văleni*, *câmpeni* și *pădureni*. Drumurile în această regiune seamănă cu degetele răsfirate de la o mână, având baza în orașul Vidin.

Unele localități au luat, de pe la mijlocul secolului trecut, denumiri noi, păstrându-se însă, în mentalul colectiv, vechile lor nume. Numele acestor localități cu populație de origine română, cu denumirile vechi trecute în paranteze, sunt următoarele:

- localități de văleni: Kapitanovtsi (Căpitănuț), Pokraina (Kirimbeg), Antimovo (Șeu), Kutovo (Cutova), Slanotran (Stanotâr), Koshava (Coșava), Gomotartsî (Gomutarți), Yasen (Isăn), Florentin, Nogovanovtsî (Negovaniț);
- localități de câmpeni: Mayor Uzunovo (Halvagian), Gănzovo (Gânzova), Bregovo (Gregova), Balei (Bălei), Kudelin (Racovița), Vrâf (Vârf), Rakitnița (Răchitnița), Kosovo (Cosova), Tianovți (Tianuț);

- localități de pădureni: Deleina, Drujba (Sveti Petri, Molălia), Kalenic (Călinic), Dolni Boșneak (Boșneacu din Vale), Topoloveț (Boșneacu din Deal), Rabrovo (Rabova), Kanitz (Fundeni), Periloveț (Perloveț), Boriloveț (Boroivăț), Gradskovski Colibi (Grațcov), Șpikovo Kolibi (Șpicova).

Din punct de vedere economic putem spune că regiunea Vidin este cea mai săracă din Uniunea Europeană. Demografic, regiunea are o populație îmbătrânită și în declin accentuat. Sate care înainte aveau peste 1000 de locuitori, astăzi mai numără 200–300. Nu există școli funcționale în satele românești din această regiune, copiii învățând la școlile din orașele Vidin și Bregova. Aproape toate bisericile sunt închise, fără preoți, slujindu-se doar la anumite sărbători de peste an. Limba română nu este predată în școli, ea se transmite doar de la bunici și părinți către copii, sau în cadrul comunităților sătești. Cursuri de limba română se fac doar la Asociația AVE – Uniunea Etnicilor Români din Bulgaria, unii tineri putând urma cursurile universitare în România.

Între cercetările etnografice de după 1990 enumerăm: Nicolae Panea, Cornel Bălosu, Gheorghe Obrocea, *Folclorul românilor din Timocul bulgăresc*, Editura Omniscop, 1996; Monica Budiș, *Comunitatea românească de pe Valea Timocului bulgăresc*, Editura Militară, 2001; Emil Țircomnicu, *Românii dintre Vidin, Dunăre și Timoc*. Dicționar, Editura ICR, 2009; Emil Țircomnicu (coord.), Lucian David, Adelina Dogaru, Ionuț Semuc, *Atlasul enografic român. Românii din Bulgaria*, Volumul 1, *Timoc*, Editura Monitorul Oficial, 2011; Emil Țircomnicu (coord.), *Sărbători și obiceiuri, Românii din Bulgaria*, Volumul 1, *Timoc*, Editura Etnologică, 2017. Lucrările lingvistice ale lui Virgil Nestorescu trebuie, de asemenea, evidențiate: *Românii timoceni din Bulgaria*, Editura Fundației Culturale Române, 1996, și *Românii timoceni din Bulgaria, Glosar dialectal*, Editura Academiei Române, 2011.

În luna iunie a anului 2022, ne-am deplasat în această regiune pentru a face cercetări în cadrul proiectului finanțat de UEFISCDI, PN-III-P4-ID-PCE-2020-0451, proiect coordonat de CS I dr. habil. Manuela Nevaci. Proiectul își propune să alcătuiască un atlas al dialectelor românești nord și sud-dunărene vorbite în România, R. Moldova, Ucraina, Serbia, Ungaria, Albania, Bulgaria, R. Macedonia de Nord, Grecia, Croația. Cercetarea noastră se bazează pe bibliografia de specialitate, chestionarul din *Atlas Linguarum Europae* (ALE), arhiva dialectală ALE a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române, pentru a face o comparație cu dialectele europene. În acest fel, sunt evidențiate concordanțele cu limbile și dialectele romanice, dar și cu limbile și dialectele balcanice precum și cu alte limbi europene. Scopul este de a evidenția romanitatea și unitatea limbii române în context european. De asemenea, izoglosele onomasiologice, semasiologice și motivaționale trasate pe teritoriul limbii române și pe teritoriul în care se vorbesc limbile balcanice demonstrează un substrat lingvistic comun.

În rețeaua ALDRO localitățile anchetate din zona Timocului bulgăresc, în nordul obștinei Vidin, sunt Gomutarși, Gânzova și Topoloveț. Aceștia li se adaugă două

localități din Timocul sârbesc: Slatina, din municipalitatea Bor, și Bukovska, din municipalitatea Kučero. Pe teritoriul Bulgariei, pe malul drept al Dunării se află localitățile Cercovița și Ostrov, de asemenea localități locuite și (numiți în literatura de specialitate români dunăreni) de români vorbitori ai graiurilor dacoromâne de sud, muntenesc și oltenesc.

ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTELOR ROMÂNEȘTI NORD- ȘI SUD-DUNĂRENE

Rețeaua de localități din atlasul ALDRO.

Pentru articolul de față am selectat câteva hărți care cuprind noțiuni prezente în obiceiurile și practicile rituale de la înmormântare. Hărțile lingvistice vor fi prezentate în paralel cu hărțile din *Atlasul etnografic român* și vor fi însoțite și de câteva extrase din textele etnografice înregistrate în zona cercetată.

Scalda mortului

„După ce murea îl scâlda, îl băga în albie, și-l scâlda și-l îmbrăca. [îl scâlda] fomei, babe care era de-1 păza. [Dacă murea femeie îl scâlda] tot fomei, nu-l scâlda una, [ci] două, trei, și dacă era bărbat, iar așa fomei” (Pocraina) (extras din Țircomnicu 2017: 86)

„Se scaldă. Dacă nu pot să-l scalde, că altul este greu și ăla ia o cârpă udă și trage la subfători, jos la încheieturi, la gât... înainte îl scâlda, ama acușa nu-l mai scaldă. [în] albie de lemn, îl scâlda ai lui acasă, e, pă, acolo rude. Bărbatu nu scaldă” (Rabova) (extras din Țircomnicu 2017: 86)

Termenul *albie* înregistrat în cele trei localități din zona Vidinului formează o arie continuă cu mai multe localități din sudul Olteniei, dar îl întâlnim și în partea estică a Munteniei și în câteva localități din Crișana. Este un cuvânt foarte vechi în limba română, moștenit din lat. *alveus* și se folosește pe întreg teritoriul României, diferențele se regăsesc doar la nivelul semnatic privind felul obiectului și scopul cu care este utilizat, ‘albie de spălat’, ‘albie de rufe’, ‘albie pentru frământat pâine’, ‘albie de legănat copilul’ etc.

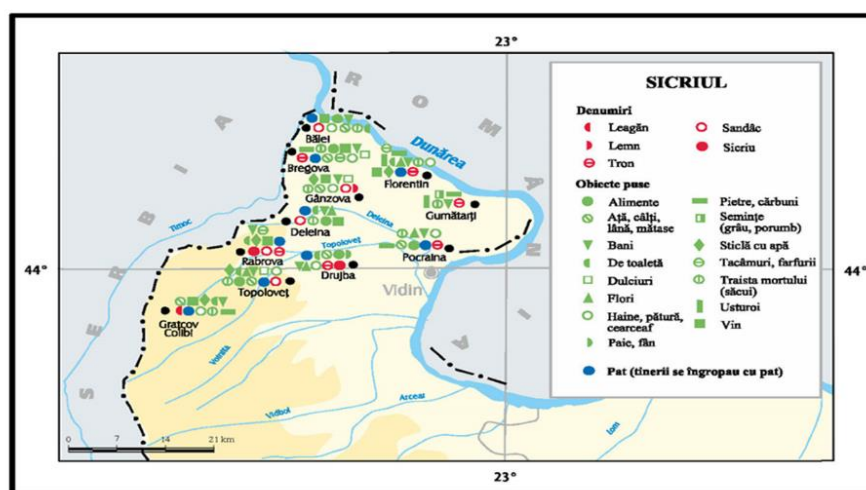
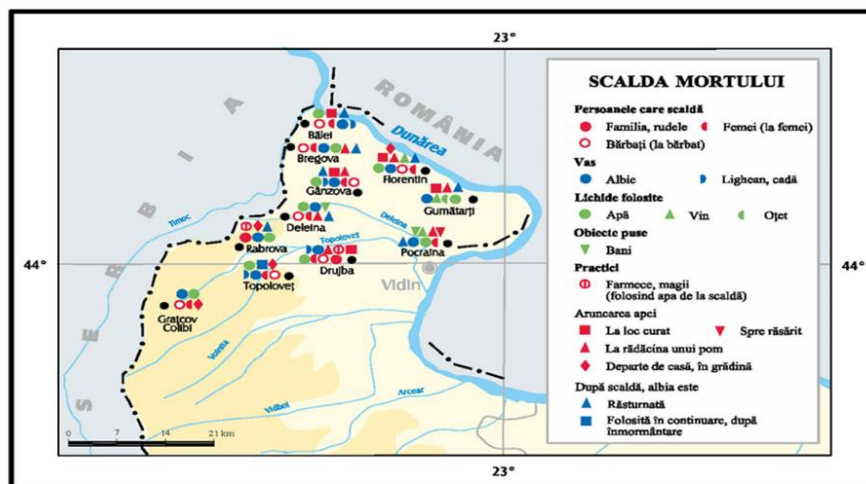
Un alt cuvânt moștenit din latină pentru acest sens este *căpistere*, din lat. *capisterium*, prezent în toate dialectele românești și folosit în mod particular pentru sensul de ‘vas pentru frământat aluatul’.

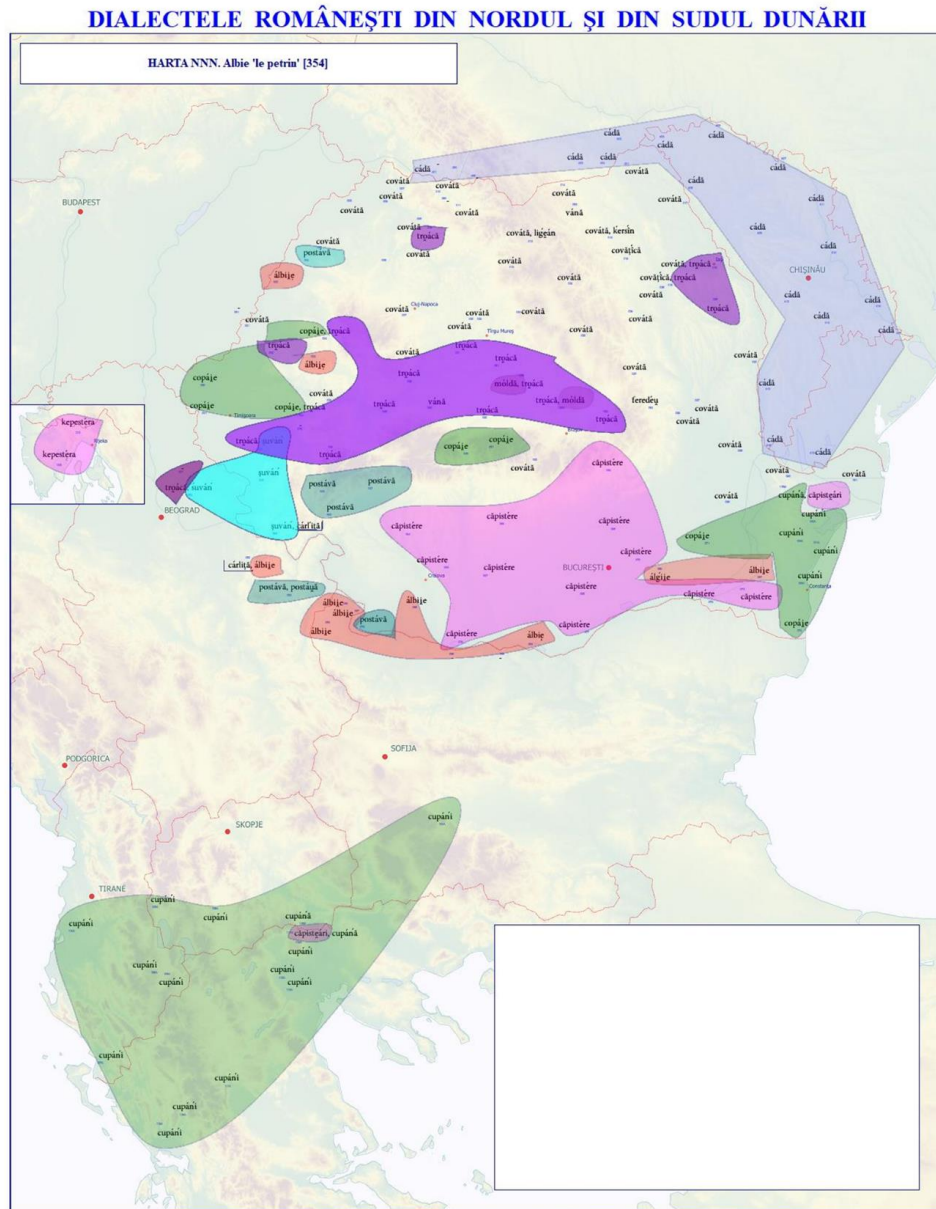
Formând câteva arii pe teritoriul României, în Crișana, sudul Transilvaniei, Dobrogea și majoritar în dialectul aromân, este termenul împrumutat din bulgară *copaie*, arom. *cupaîi*, megl. *cupáñă*.

În jumătatea nordică a României, pe o arie extinsă de la sud-est la nord-vest a fost înregistrat termenul *covată*, din tc. *kuvata*, un termen prezent și în alte limbi balcanice, greacă sau albaneză.

În Transilvania, câteva localități din nord-estul Moldovei, Banat, inclusiv Banatul sârbesc a fost înregistrat un termen provenit din germana dialectală, *troacă*, împrumutat probabil odată cu obiectul confecționat de meșterii sași din zonă.

În graiurile vorbite în Republica Moldova și în Ucraina se folosește aproape exclusiv un termen împrumutat probabil prin intermediul rusei, *cadă*.

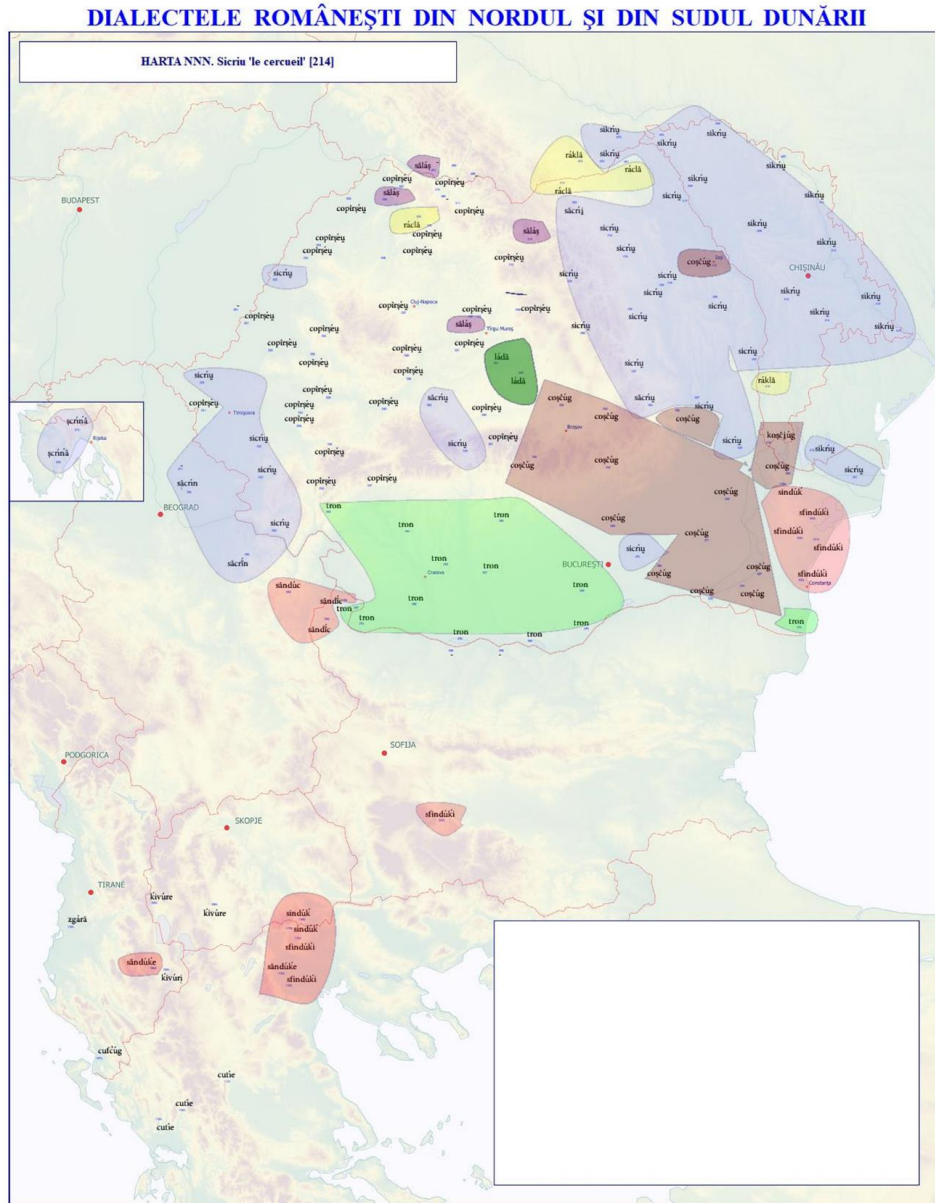

Au fost înregistrați și alți termeni: **postavă** din srb. *postava*, în graiurile de vest, Crișana, Banat, sudul Olteniei și Timocul sârbesc. În zona vestică, un cuvânt de origine veche slavă, **șuvañ**, formează o arie care depășește granița României și unește cele două părți ale Banatului.

În alte localități au fost înregistrate răspunsuri singulare ca, *feredeu*, *kersin*, *cârlighă*, *moldă*, *vână*.

Deși au fost înregistrați mai mulți termeni, hartă oferă o imagine cu câteva arii de continuitate și convergențe între dialectele limbii române.

Pe harta care prezintă noțiunea SICRIU, zona Timocului prezintă similitudini cu zona Dobrogei (unde punctele de anchetă sunt majoritare localități de aromâni) și punctele aromânești din Grecia. *Sânduc*, arom., megl. *sindukī* este un termen panbalcanic din tc. *sanduk*. DLR îl consideră un termen învechit în dacoromână. În dialectele românești sud-dunărene el este frecvent folosit.

Sicriul și obiectele puse în ele

„Pă ăla care este maestru măsură sândăcul și-i mai dă drumul o țără și-ndărăt, și-nainte dă drumul să mai aibă loc... Că tata meu a făcut sândăce, că el a fost după... Ama n-am văzut, că nu m-am dus acolo, că el făcea sândăcul și plângea, el așa era – făcea sândăcu, că venea lume de le făcea sândăce și el nu le lua bani la sândăce. La alte treburi, ca facea roți, facea ferești de căși, făcea uși, facea multe treburi... Și el plângea când facea sândăcul și pe urmă: «Aide, ia-1 și fugi de-aci încolo!». Și nu vrea să le ia bani” (Rabova). (extras din Țircomnicu 2017: 89)

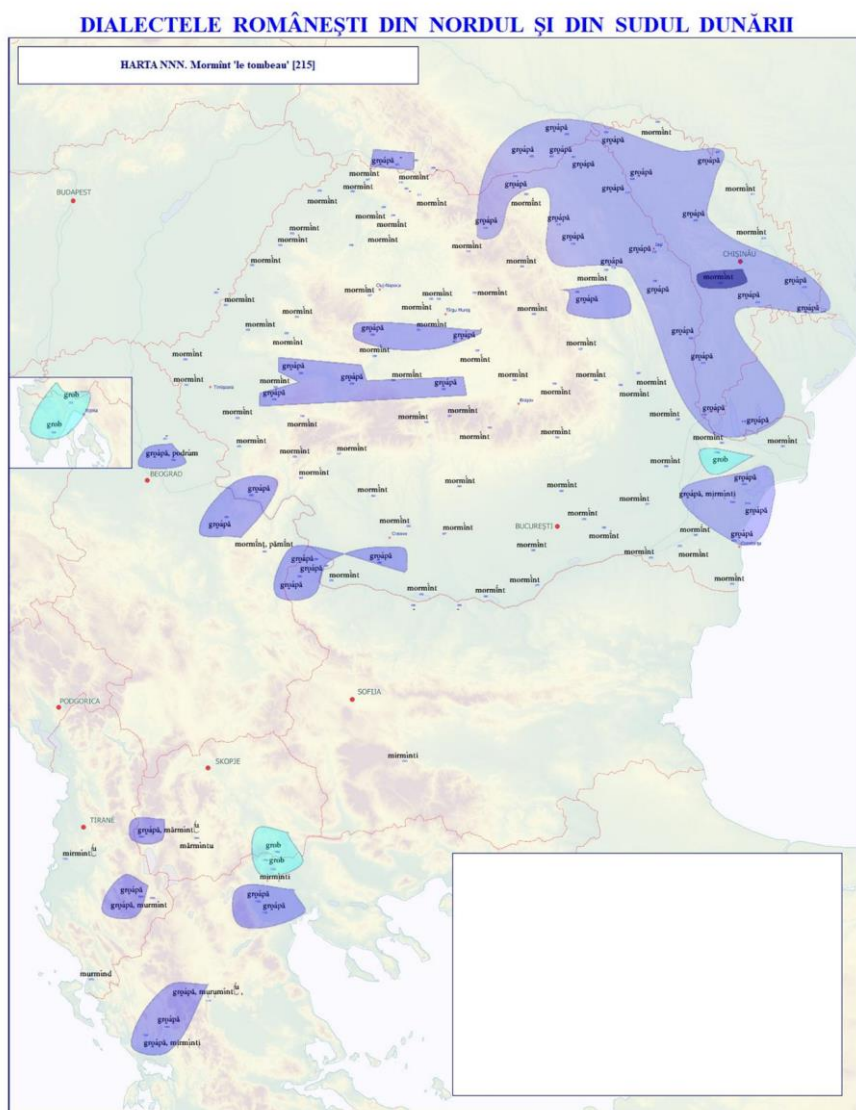
„După ce-a murit îl pui în leagăn de lemn, de acușa, vece cumpără. Nu mai era care să le facă p-ăla, ăla, e blâni groase și nu mai e ăla care să le facă, să facă leagănu. În leagănu ăla se pune od’eal, mai dedejos se pune lână spălată, de tors. De deasupra se pune foaie de așternut. Asupra foaie să pune od’eal și cearșaf și-l pui pă ăl mort, dar deasupra pui care ce are, nali. Pui pânză albă, de deasupra pui pânză albă, să-l cotropi p-ăl mort și căpătâi și un săcui ori trăistuță, demec știi ce-i traistă? C-o sticlă de apă, o sticlă de vin și dacă ceva cârpe, peșchir, cârpe pui acolo și pui la picioare la ăl mort, ete așa se face la noi. [Pietre] altă lume pune. Și la om iar punem oglindă, pepten acolo, dacă bea tutun cutie de tutun acolo ori chibrit. Dacă e femeie, piepten, oglindă. [Dacă e bărbat] ăstea de ras: cetcă, brăznicică, brici era, acu nu mai e. L-ascute colo pe curea” (Grațcov Colibi). (extras din Țircomnicu 2017: 91)

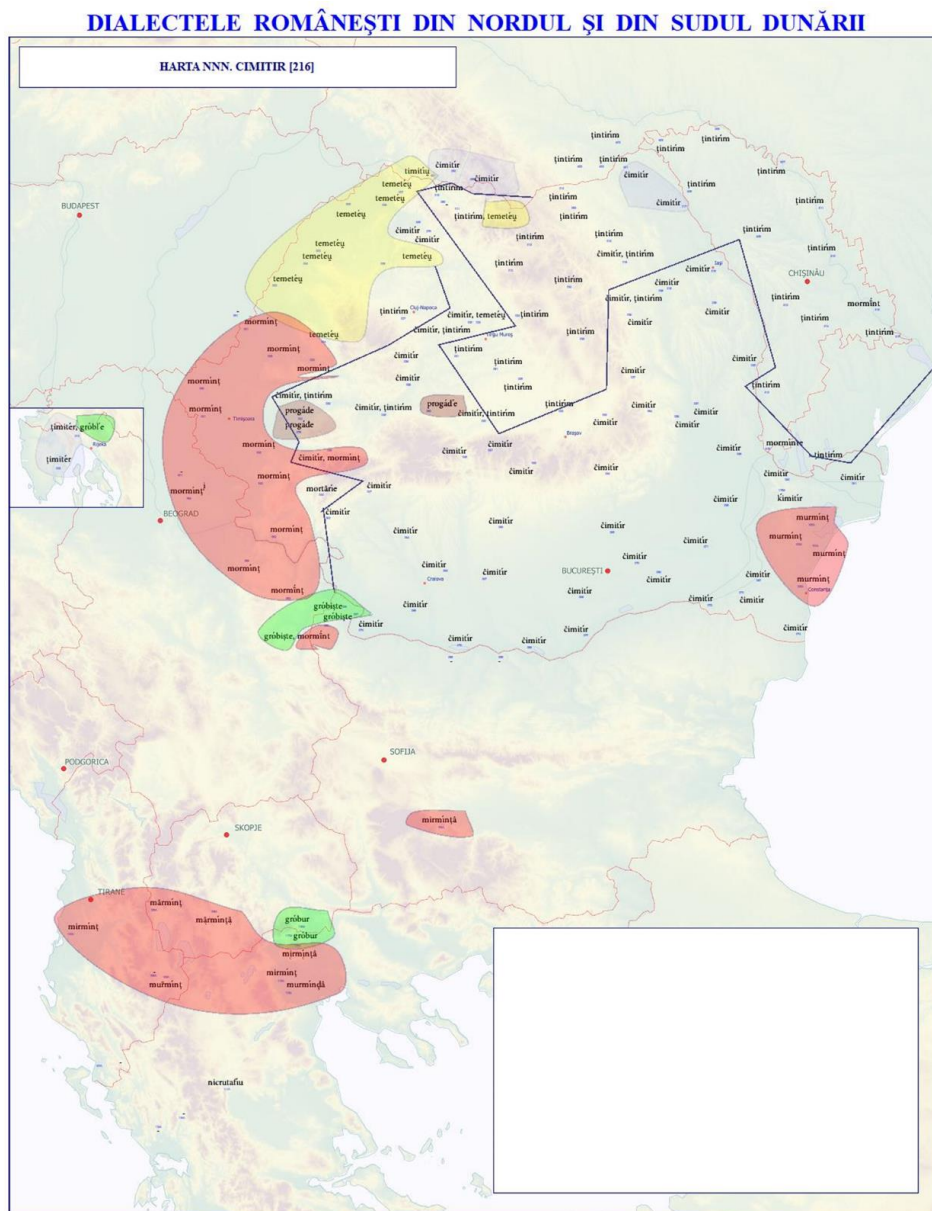
Pe teritoriul României alți patru termeni formează principalele arii: *sicriu*, în Moldova și Bucovina, jumătatea vestică a Banatului, sudul Transilvaniei, dar și, accidental, în Muntenia și Crișana, de asemenea, în dialectul istroromân, în forma *șcriñă*. În graiurile dacoromâne termenul e considerat un împrumut din limba maghiară, dar atât formele fonetice, cât și ariile de răspândire ne conduc spre etimonul primar, lat. *scrinium*. Avem probabil un exemplu de etimologie multiplă, termenul pătrunzând în dialectele și graiurile limbii române pe mai multe filiere și în diverse epoci.

Un alt termen care cuprinde întreg teritoriul Transilvaniei, Crișana și Maramureșul este *copârșeu* (de origine maghiară). În zona Olteniei este notat exclusiv termenul *tron* < germ. dial. *Truhen*, iar Muntenia și sudul Moldovei înregistrează cuvântul *coșciug* < sl. *kovičegŭ*.

Harta MORMÂNT este o hartă unitară ce înregistrează doar doi termeni: *mormânt* < lat. *monumentum* și *groapă* < probabil din substrat. Cei doi termeni sunt prezenți la nivelul tuturor dialectelor românești.

Adăugăm ultimelor două hărți și harta CIMITIR care aduce la rândul ei informații etnografice și de organizare comunitară. Doi termeni majoritari împart dialectul dacoromân în sud și nord: *cimitir*, în sud și *șintirim*, în nord, dar izoglosa este sinuoasă, există o arie unde termenii se află în concurență liberă. Avem și aici exemplul unui termen cu etimologie multiplă, în partea de nord pătrunzând prin intermediul limbii maghiare, lat. *coementerium*, magh. *cinterem*. În literatura de specialitate găsim informații despre diferențele de organizare, în funcție de localizare, în perimetrul satului sau în afara lui, în jurul bisericii sau nu etc.

În jumătatea vestică a Crișanei, un termen tot de origine maghiară, *temeteu*, formează o arie foarte bine conturată.

În sudul Crișanei, în Banat, de o parte și de alta a frontierei românești, și în dialectul aromân, prezent pe harta ALDRO, atât în rețeaua din Grecia și sudul Albaniei, cât și în localitățile din Dobroea, formează arie forma de plural a

cuvântului ‘mormânt’ pentru sensul de ‘cimitir’. Despre similitudinile dintre graiurile dacoromâne vestice și dialectul aromân s-au scris numeroase articole.

În localitățile din zona Timocului bulgăresc, pe lângă termenul comun cu aromâna și dacoromâna, *morminți*, este folosit și un termen din limba bulgară, *grobiște*, probabil, parte a organizării comunitare locale. În mod similar, întâlnim în dialectul meglenoromân, pluralul termenului împrumutat din bulgară *grob* ‘mormânt’, *groburi*, pentru sensul de ‘cimitir’. În localitatea Cerna, localitate de meglenoromâni aflată pe teritoriul României, este folosit termenul *kimitir*, probabil sub influența graiului dacoromân local, dar cu trimitere la etimonul grecesc *koimitirio*.

„După ce a murit, după ce l-a îngropat, se duce în toată ziua la *morminți* și îl tămâie. O muiere din casă, dacă n-au din casă atunci se plătește la una, se duce aia în toată ziua”.

„Cu bani se lapadă la groapă”, iar „după ce se *sloboade* în groapă, mai întâi ai lui din casă, toți *lapadă* câta pământ, așa e obicei, așa *năslăvit* se lapadă câta pământ. De aia ce *zăvișesc* groapa aia nu sânt ăia din casă”. (extras din Țircomnicu 2014)

Concluzie. Hărțile lingvistice prezentate în acest articol sunt extrase din volumul ALDRO și pun în evidență convergențele dintre dialectele limbii române și continuitatea elementului românesc în spațiul nord- și sud-dunărean.

BIBLIOGRAFIE

- AER = *Atlasul etnografic român. Românii din Bulgaria*, Volumul 1, *Timoc*, coord. Emil Țircomnicu, Editura Monitorul Oficial, 2011.
- Bucuța 1923 = Emanoil Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc*, Editura Cartea Românească.
- Mărgărit 2012 = Iulia Mărgărit, *Câteva observații în legătură cu vocabularul românilor timoceni (Bulgaria)*, în LR, LXI, 2, p. 235–245.
- Țircomnicu 2014 = Emil Țircomnicu, *Obiceiuri de înmormântare la românii ungureni din Timoc*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, nr. 14, Editura Palatul Culturii.
- Țircomnicu 2017 = *Sărbători și obiceiuri. Românii din Bulgaria*, Volumul 1, *Timoc*, coord. Emil Țircomnicu, București, Editura Etnologică.

ROMANIANS FROM THE VIDIN REGION. ETHNOLINGUISTIC ASPECTS

Abstract

The area we will refer to is between the Timoc river, the town of Vidin and the Danube river and includes a number of over 30 localities with Daco-Romanian-speaking population. The research undertaken on Romanian languages spoken in Timocul in Bulgaria contains a valuable

material on linguistic variation both at phonetic and grammatical level north and south of the Danube. Romanians in Bulgarian Timoc tell each other “valeni, câmpeni and pădureni”. Despite their unity, these three categories of Romanians still have some differences, both at a ethno-folkloric and lexical levels.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
Universitatea din București
Str. Edgar Quinet, nr. 5–6
Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu”
București, Str. Dem. I. Dobrescu, nr. 9